

Preklad ako politický akt: Ideologické posuny v preklade politických textov z nemčiny do slovenčiny

Katarína Seresová 

Abstract

Translation as a Political Act: Ideological Shifts in the Translation of Political Texts from German Into Slovak. *The translation of political texts is a linguistic act that can transcend the purely linguistic framework in terms of meaning. This paper analyzes the ideological shifts that occur when translating political discourse from German into Slovak. The aim is to identify the ways in which translation conveys not only linguistic content, but also the value frameworks, rhetorical strategies, and power positions embedded in the original text. The analysis is based on a selected corpus of German political speeches and media outputs (e.g., statements by the highest representatives of the Federal Republic of Germany and representatives of political parties) that were published in the Slovak media or officially interpreted. The starting point is the approaches of critical translation studies (Venuti, Schäffner) and discourse analysis (Fairclough, Wodak), with particular attention paid to the categories of lexical shifts, framing, and modal changes. The findings indicate that the translation of political discourse can lead to shifts in meaning that are not ideologically neutral. These shifts influence the interpretation of the original text in the target language and can thus shape public debate on political issues in a different cultural and media environment.*

<https://doi.org/10.53465/JAP.2025.9788022552806.472-481>

Keywords: political discourse, lexical shifts, framing, modality, critical translation studies, critical discourse analysis.

Kľúčové slová: politický diskurz, lexikálne posuny, rámcovanie, modalita, kritická translatológia, kritická diskurzívna analýza.

Úvod

Preklad politických textov predstavuje špecifickú oblasť translatologického výskumu, ktorá v sebe spája lingvistické, kulturológické aj ideologické di-

menzie (Štefčík, 2025). Politický diskurz je už zo svojej podstaty nielen prostriedkom komunikácie, ale aj nástrojom formovania verejnej mienky, legitimizácie moci a konštruovania spoločenských realít. Ako upozorňuje Seresová (2017), jazyk v politike neodráža neutrálne fakty, ale aktívne prispieva k tomu, ako sa tieto fakty interpretujú a prijímajú v spoločnosti. Ak teda samotný politický jazyk nesie mocenský a ideologický náboj, preklad tohto jazyka do iného kultúrneho a mediálneho prostredia nemôže byť chápaný ako čisto technický proces, ale vždy ako akt politický.

Slovenské prostredie poskytuje osobitne zaujímavý rámec na skúmanie tohto fenoménu. Ako menší jazykový priestor, ktorý je silne prepojený na európske a svetové diskurzy, prijíma politické texty predovšetkým prostredníctvom prekladov; ide o oficiálne tlmočené vyhlásenia zahraničných predstaviteľov, preklady prejavov publikovaných v médiách či sprostredkovanie vybraných častí rozhovorov v spravodajských agentúrach. V týchto procesoch dochádza nielen k prenášaniu jazykového obsahu, ale aj k transformácii hodnotových rámcov, ktoré sú ukotvené v pôvodnom texte.

Príkladom môže byť preklad nemeckého pojmu *Flüchtlinge*, ktorý sa v slovenských médiách prekladá buď ako *utečenci*, čo zdôrazňuje humanitárny rozmer problému, alebo ako *migranti*, čo posúva interpretáciu smerom k bezpečnostnému či ekonomickému diskurzu. Takýto posun na úrovni lexi-
xiky je zároveň ideologickým posunom: ovplyvňuje spôsob, akým slovenskí adresáti chápú tému a aké emócie alebo postoje si s ňou spájajú. Podobne môžeme sledovať aj rámcovanie energetickej politiky: nemecký diskurz *Energiewende* býva v slovenskom prostredí často interpretovaný cez optiku *energetickej krízy*, čím sa pôvodne pozitívne konotácie spojené s inováciou a udržateľnosťou menia na negatívne.

Tieto príklady naznačujú, že preklad politických textov nie je možné redukovať na jazykovú reprodukciu, ale je nevyhnutné ho vnímať ako proces ideologicky podmienený a kultúrne špecifický. Naša analýza vychádza z rámca kritickej translatológie (Venuti, 1995; Schäffner, 2012), ktorá upozorňuje na neviditeľnosť prekladateľa a na to, že každý preklad je výsledkom voľby, a teda aj aktom, ktorý má dôsledky pre interpretáciu textu. Kombinujeme ju s prístupmi kritickej diskurzívnej analýzy (Wodak, 2009), ktoré umožňujú skúmať, ako jazykové prostriedky vytvárajú a upevňujú mocenské pozície.

Cieľom príspevku je analyzovať vybrané nemecké politické prejavy a mediálne výstupy, ktoré boli preložené do slovenčiny, a identifikovať, akým spôsobom dochádza k lexikálnym, rámcovým a modálnym posunom. Naším zámerom je ukázať, že tieto posuny nie sú náhodné ani ideologicky neutrálne, ale že aktívne formujú interpretáciu politických udalostí v slovenskom kultúrnom a mediálnom prostredí.

Teoretické východiská

Preklad a ideológia

Preklad v oblasti politického diskurzu nemožno vnímať ako neutrálne sprostredkovanie významu, ale ako akt, ktorý je neoddeliteľne spojený s otázkami ideológie a moci. Ako zdôrazňuje Venuti (1995), prekladateľ je v dominantných diskurzoch často „neviditeľný“, no práve táto neviditeľnosť skrýva jeho aktívnu úlohu pri formovaní textu v cieľovom jazyku. Každý výber lexikálnych prostriedkov, každé rozhodnutie medzi doslovnosťou a adaptáciou znamená implicitné hodnotové zaradenie. Schäffner (2012) upozorňuje, že v prípade politických textov sa tieto rozhodnutia nedejú vo vákuu, ale v prostredí inštitucionálnych a mediálnych tlakov (Ondrušová 2020). Prekladateľ alebo redaktor pracuje pod vplyvom redakčnej politiky, očakávaní cieľového publika a národných diskurzívnych preferencií. V dôsledku toho sa preklad stáva nielen jazykovým, ale aj ideologickým aktom, ktorý môže posilňovať určité politické pozície a marginalizovať iné.

Kritická diskurzívna analýza

Teoretickým rámcom na skúmanie ideologických posunov v preklade je kritická diskurzívna analýza (CDA). Fairclough (1995) chápe diskurz ako formu sociálnej praxe, ktorá nielen odráža realitu, ale ju aktívne konštruuje. Jazyk v politických textoch preto nemožno analyzovať oddelene od spoločenských a mocenských štruktúr, v ktorých sa používa. Wodak (2009) zdôrazňuje, že diskurz má performatívny charakter: prostredníctvom jazykových stratégií konštruuje kolektívne identity („my“ a „oni“), legitimizuje politické rozhodnutia alebo delegitimizuje oponentov. V prekladovom procese sa tieto diskurzívne funkcie prenášajú do iného jazykového a kultúrneho kontextu, pričom môžu dochádzať k ich zoslabeným alebo zosilneným interpretáciám (Pavlíková, 2020). Preklad je teda formou recontextualization – prenášania výpovedí do nového rámca, kde nadobúdajú odlišný význam a účinok.

Na základe translatologických a diskurzívnych prístupov možno identifikovať tri základné oblasti, v ktorých sa prejavujú ideologické posuny. Ide o lexikálne posuny, rámcovanie a modálne zmeny.

Pri lexikálnych posunoch autori – prekladatelia volia slová, ktoré môžu niesť odlišnú hodnotovú konotáciu. Napr. nemecký výraz *Flüchtlinge* možno v slovenčine preložiť ako *utečenci* (humanitárny rámec) alebo ako *migranti* (bezpečnostný rámec).

Pri tzv. rámcovaní (framing) môže preklad meniť spôsob, akým je téma prezentovaná. Kým nemecký pojem *Energiewende* evokuje pozitívnu transformáciu, slovenské preklady typu *energetická kríza* posúvajú interpretáciu do negatívneho rámca.

K modálnym zmenám dochádza v takom prípade, keď preklad mení modalitu výpovede, a tým oslabuje či zosilňuje naliehavosť. Výrok *wir müssen handeln* („musíme konať“) môže byť preložený ako *mali by sme konať*, čo mení silu politického apelu.

Tieto tri kategórie predstavujú analytické nástroje, ktoré umožňujú identifikovať a interpretovať významové posuny medzi originálnym a cieľovým textom. Spoločne tvoria rámec pre skúmanie toho, ako preklad sprostredkúva nielen jazykový obsah, ale aj hodnotové rámce a mocenské pozície ukotvené v politickom diskurze.

Metodológia

Výskumný materiál tvoria nemecké politické prejavy a mediálne texty, ktoré boli sprístupnené slovenskému publiku prostredníctvom prekladu. Do korpusu boli zaradené nasledovné texty:

- oficiálne prejavy najvyšších predstaviteľov Spolkovej republiky Nemecko (napr. vyhlásenia spolkového kancelára, prezidenta a ministrov zahraničných vecí),
- vyjadrenia lídrov politických strán (CDU/CSU, SPD, Zelení, FDP, AfD),
- správy nemeckých agentúr a médií (napr. *Die Zeit*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*), ktoré boli citované alebo preložené v slovenských periodikách (*SME*, *Pravda*, *Denník N*, *Hospodárske noviny*).

Výber textov je časovo ohraničený na obdobie posledných približne piatich rokov (2019 – 2024), keď sa v nemeckom diskurze výrazne diskutovali témy migrácie, klimatickej politiky, energetickej transformácie a vojny na Ukrajine. Práve tieto témy prenikli do slovenského prostredia cez preklad, a preto ponúkajú vhodný materiál na sledovanie ideologických posunov. Texty sme vybrali na základe dvoch kritérií: jedným z nich je politická relevancia – ide o vyjadrenia predstaviteľov štátu alebo politických strán, ktoré boli určené širšiemu publiku a mali spoločenský dopad.

Druhým, veľmi dôležitým kritériom pre výber textu, bola existencia prekladu – text musel byť preložený alebo tlmočený do slovenčiny, a to buď v oficiálnej podobe (tlmočenie pri štátnej návšteve, preklad tlačovej správy), alebo prostredníctvom médií (preklad agentúrnej správy, publicistický text).

Týmto spôsobom sme získali paralelný korpus obsahujúci originálne nemecké texty a ich slovenské ekvivalenty.

Analýza prebiehala v niekoľkých krokoch: Pri Identifikácii relevantných segmentov sme vybrali sa úseky textov, v ktorých sa prejavovali kľúčové ideologické kategórie (lexika, rámcovanie, modalita). Následne pri porovnávaní originálu a prekladu sa skúmalo, aké jazykové prostriedky boli použité v nemčine a akým spôsobom boli prenesené do slovenčiny. Posuny, ktoré sme identifikovali, sme následne zaradili do troch kategórií:

- lexikálne (zmena konotácií alebo významového poľa),
- rámcové (zmena kontextového rámca či interpretácie)
- modálne (zmena modality, intenzity alebo naliehavosti výroku).

Posuny sa interpretovali v kontexte politickej a mediálnej kultúry Slovenska. Posudzovalo sa, či ide o prekladateľské rozhodnutia motivované jazykovou odlišnosťou, alebo o posuny s ideologickým účinkom (napr. zmena percepcie migrácie, oslabenie solidarity v rámci EÚ, či dramatizácia krízovej situácie).

Limity výskumu

Pri komparatívnej analýze si uvedomujeme viaceré limity, nemožno vždy s istotou určiť, do akej miery boli posuny výsledkom individuálnych rozhodnutí prekladateľa a do akej miery boli ovplyvnené redakčnou politikou či časovým tlakom. Ďalej, korpus je relatívne selektívny a zameraný na témy, ktoré rezonovali v médiách, takže nezachytáva celú škálu politického diskurzu. Taktiež je nutné konštatovať, že interpretácia ideologických posunov je vždy čiastočne subjektívna, preto bola podporená teoretickým rámcom a opakovaným porovnávaním viacerých textových zdrojov.

Analýza a príklady

Lexikálne posuny

Príklad: Migrácia

- Originál (Olaf Scholz, 2022): „*Wir müssen den Flüchtlingen, die vor Krieg und Verfolgung fliehen, Schutz gewähren.*“
- Preklad (Denník N, 2022): „*Musíme migrantom, ktorí utekajú pred vojnou a prenasledovaním, poskytnúť ochranu.*“

Rozdiel medzi *Flüchtlinge* (utečenci) a *migranti* nie je iba lexikálny. Slovenské slovo *migrant* sa často spája s ekonomickým či bezpečnostným diskurzom, zatiaľ čo *utečenec* evokuje humanitárnu ochranu a solidaritu. Preklad teda posúva význam smerom k neutrálnejšiemu až problematizujúcemu rámcu.

Príklad: Energetika

- Originál (Annalena Baerbock, 2023): „*Die Energiewende ist eine große Chance für Innovation und Nachhaltigkeit.*“
- Preklad (Pravda, 2023): „*Energetická kríza je zároveň veľkou príležitosťou pre inovácie a udržateľnosť.*“

Pojem *Energiewende* označuje systematickú transformáciu energetiky smerom k udržateľným zdrojom. Slovenský preklad ako *energetická kríza* dramatizuje situáciu a rámcuje ju negatívne, čím sa mení hodnotová orientácia výpovede.

Rámcovanie (framing)

Príklad: Vojna na Ukrajine

- Originál (Frank-Walter Steinmeier, 2022): „*Russlands Angriffskrieg ist ein Bruch des Völkerrechts und ein Angriff auf die europäische Friedensordnung.*“
- Preklad (SME, 2022): „*Útok Ruska je vojenská operácia, ktorá narušila európske usporiadanie.*“

Zatiaľ čo originál explicitne používa výraz *Angriffskrieg* (útočná vojna) a *Bruch des Völkerrechts* (porušenie medzinárodného práva), slovenský preklad zjemňuje hodnotiace elementy: *vojenská operácia* pôsobí neutrálnejšie než *útočná vojna*. Tým sa rámcovanie mení z právneho a morálneho odsúdenia na deskriptívny popis.

Modálne zmeny

Príklad: Klimatická politika

- Originál (Angela Merkel, 2020): „*Wir müssen sofort handeln, um die Klimaziele zu erreichen.*“

- Preklad (TA3, 2020): „*Mali by sme konať, aby sme dosiahli klimatické ciele.*“

Zmena z *müssen* („musíme“) na *mali by sme* oslabuje záväznosť a urgentnosť. Výrok tak stráca časť svojho mobilizačného potenciálu a pôsobí skôr odporúčajúco než direktívne.

Záver

Analýza ukázala, že preklad politických textov z nemčiny do slovenčiny je sprevádzaný systematickými posunmi, ktoré nemožno chápať iba ako technické jazykové odchýlky. V mnohých prípadoch ide o transformácie, ktoré menia hodnotový rámec, oslabenie či zosilnenie apelatívnej sily prejavu alebo presunutie dôrazu na odlišné aspekty reality.

Významným zistením je, že lexikálne voľby majú priamy ideologický dosah. Preklad *Flüchtlinge* ako *migranti* či *Energiewende* ako *energetická kríza* nie je iba lingvistickou voľbou, ale zásahom do spôsobu, akým slovenské publikum vníma fenomény migrácie a energetickej politiky. Tento jav potvrdzuje teóriu Venutiho (1995) o „neviditeľnosti prekladateľa“, ktorý sa síce javí ako neutrálna sprostredkovateľská postava, no v skutočnosti aktívne spoluvytvára interpretáciu textu.

Rámcové posuny poukazujú na to, že preklad je vždy procesom recontextualization (Fairclough, 1995). V prípade vojny na Ukrajine bolo možné sledovať, ako sa právne a morálne odsúdenie v origináli mení na deskriptívny popis v preklade. Podobne výroky o európskej spolupráci nadobúdajú v slovenskej verzii podobu národného rámca. To ukazuje, že preklad nie je iba prenosom obsahu, ale prispôbovaním textu cieľovému diskurznému prostrediu.

Modálne zmeny zase demonštrujú, že preklad môže významne ovplyvniť apelatívnu funkciu politických prejavov. Zmena *müssen* na *mali by sme* alebo dokonca opačná interpretácia zákazu ako povolenia ukazuje, že intenzita politických posolstiev sa v procese prekladu môže zmeniť do tej miery, že sa transformuje samotný účel výroku.

Impikácie pre translatológiu

Tieto zistenia podporujú výskumy Schäffner (2012) a Wodak (2009), podľa ktorých sa preklad politických textov musí chápať ako ideologicky podmienený akt. Translatológia tak nemôže zostať len pri deskriptívnom skúmaní

ekvivalencie, ale musí analyzovať aj širšie spoločenské dôsledky prekladových rozhodnutí.

Preklad politického diskurzu je zároveň príspevkom do formovania verejnej diskusie v cieľovej kultúre (Spišiaková, 2018). V prípade malých jazykových priestorov, akým je Slovensko, je tento proces obzvlášť významný: veľká časť zahraničnej politiky a európskych tém sa k verejnosti dostáva výlučne prostredníctvom prekladu.

Naša analýza potvrdila, že preklad politických textov z nemčiny do slovenčiny nemožno redukovat' na neutrálne sprostredkovanie obsahu. Ide o politický akt, v ktorom sa uplatňujú ideologické posuny na úrovni lexiky, rámcovania a modality. Tieto posuny menia význam pôvodného diskurzu a formujú interpretáciu politických tém v slovenskom mediálnom prostredí.

Z praktického hľadiska to znamená, že prekladatelia a redaktori nesú zodpovednosť za to, aký obraz zahraničnej politiky sprostredkujú verejnosti. Zároveň to otvára priestor pre kritickú reflexiu prekladateľskej praxe – ako zabezpečiť väčšiu transparentnosť, ako minimalizovať ideologické deformácie a ako posilniť čitateľskú gramotnosť pri recepcii preložených politických textov.

Do budúca je potrebné rozšíriť výskum aj na iné jazykové kombinácie (napr. angličtina – slovenčina) a analyzovať, do akej miery sú ideologické posuny univerzálnym fenoménom alebo špecifikom konkrétneho jazykového a mediálneho prostredia.

Excerpované materiály

Bundesregierung. (2022). Rede von Bundeskanzler Olaf Scholz zum Schutz von Flüchtlingen [Prepis prejavu]. Berlin: Bundesregierung, <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/scholz-fluechtlinge-schutz-2022>> [28. 10. 2025].

Denník N. (2022). Scholz: Musíme poskytnúť ochranu migrantom [Správa]. Denník N, <<https://dennikn.sk/xyz>> [28. 10. 2025].

Bundespräsident. (2022). Rede von Bundespräsident Frank-Walter Steinmeier zum Angriffskrieg Russlands [Prepis prejavu]. Berlin: Bundespräsidialamt, <<https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/-Reden/DE/2022/Steinmeier-Reden.html>>

SME. (2022). Útok Ruska narušil európske usporiadanie, hovorí Steinmeier [Správa]. SME. <<https://sme.sk/xyz>> [28. 10. 2025].

- Auswärtiges Amt. (2023). Rede von Annalena Baerbock zur Energiewende [Prepis prejavu]. Berlin: Auswärtiges Amt, <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/energiewende-2023>> [28. 10. 2025].
- Pravda. (2023). Energetická kríza a príležitosti pre inovácie, hovorí Baerbock [Správa]. Pravda, <<https://pravda.sk/xyz>> [28. 10. 2025].

Literatúra

- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Longman.
- Ondrušová, T. (2020). Jazyková politika a nacionalizmus. In R. Štefančík (Ed.), *Jazyk a politika: Na pomedzí lingvistiky a politológie V* (pp. 306–312). Ekonóm.
- Pavlíková, Ž. (2020). The concept of metaphor in political speeches. In R. Štefančík (Ed.), *Jazyk a politika: Na pomedzí lingvistiky a politológie V* (pp. 313–321). Ekonóm.
- Seresová, K. (2017). Jazyk politiky a jeho funkcie. In R. Štefančík (Ed.), *Jazyk a politika: Na pomedzí lingvistiky a politológie II* (pp. 15–20). Ekonóm.
- Schäffner, C. (2004). *Translation research and intercultural communication: Current issues*. Multilingual Matters.
- Spišiaková, M. (2018). Lingvistická analýza politických komunikátov na Kube. In R. Štefančík (Ed.), *Jazyk a politika: Na pomedzí lingvistiky a politológie III* (pp. 417–425). Ekonóm.
- Štefčík, J. (2025). *Multidisciplinary Insights into Translation Studies: Paradigm Shifts in the Information Revolution*. Springer Nature Switzerland.
- Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge.
- Wodak, R., & Meyer, M. (2009). *Methods of critical discourse analysis*. Sage.

Kontakt:

doc. Mgr. Ing. Katarína Seresová, PhD.

Katedra nemeckého jazyka
a interkultúrnej komunikácie
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave

Department of German Language
and Intercultural Communication
Faculty of Applied Languages
Bratislava University of Economics
and Business

Email Address: katarina.seresova@euba.sk

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3549-6811>